

”Med blod man våra
åkrar sköljer”: folk och
dygd i Bengt Lidners
Ode til Finske Soldaten

Anna Cullbed

Upplysningens politiska scen kan beskrivas som ett multimedialt spektakel. Marie-Christine Skuncke har gett en livlig bild av den mediala dramatiken i 1700-talets Sverige.¹ Visor spreds från öra till öra och från mun till mun och kunde utnyttjas både för propaganda och för parodi. Det tryckta ordet i form av tidningar, pamfletter och dikter var viktigt både för makthavare och för en politisk opposition. Särskilt känsligt material cirkulerade i stället i handskrifter som blev lästa, skrevs av och smusslades vidare av likasinnade eller snappades upp av motståndare.² Gustav III kom att utveckla en medveten medial strategi för att markera sin position och föra ut sitt politiska budskap. Han spelade den stora rollen, med Erik Lönnroths ord, och i rollens manifestationer ingick allt från skapandet av en nationell opera och visuellt påkostade ceremonier till rekryteringen av lämpliga pamflettskrivare och poeter.³

Gustav III, ibland föraktfullt kallad teaterkungen, iscensatte också ett krig, det ryska kriget som utspelades 1788–1790. En version av historien lyder att operaskräddaren Lindblad år 1788 fick en beställning på ryska kosackuniformer som skulle komma att ingå i ett betydligt farligare skådespel än operascenens. Den 28 juni 1788 ikläddes svenska soldater de ryska kostymerna och fick uppträda som fientlig trupp som besköt en finsk postering vid Puumala i Finland. Iscensättningen av ett ryskt anfall gav Gustav III en till synes legitim anledning att förklara krig mot Ryssland och anfallet i Savolax inleddes dagen efter.⁴

Kriget utvecklades också till ett medialt krig, uppmärksammat av forskare som Stig Boberg, Henrika Tandefelt och Annie Mattsson.⁵ I ett brev till kanslirådet Nils von Rosenstein i april 1789 erbjöd diktaren Bengt Lidner kungen sina tjänster som krigsskald. Han argumenterade genom en jämförelse med de franska författarna Racine och Boileau, två förebilder som ”söngo under Ludvig XIV^s segrande fanor”.⁶ I denna situation kunde en ambitiös poet erbjuda kungen sin penna, väl medveten om Gustav III:s behov av medialt understöd. Hur Lid-

ner deltog i krigets iscensättning av kungens, rikets och folkets roll är ämnet för denna uppsats.

I oktober 1788 skrev Lidner från Åbo till Nils von Rosenstein att ”et ode til Finska soldaten” är ”[u]nder pressen” och det trycktes snart i det Frenckellska Tryckeriet med titeln *Ode til Finske Soldaten*.⁷ Odet är skrivet efter den så kallade Liikalanoten den 13 augusti, eftersom poeten anspelar på Anjalamännens protest mot Gustav III:s i deras ögon olagliga krigsförklaring. Dikten gick i tryck också i Stockholm hos Johan Christopher Holmberg och ytterligare minst fyra separattryck spreds under året, omväxlande i antikva och fraktur.⁸ *Dagligt Allebanda* införde i november en annons om dikten i huvudstaden.⁹

Dikten är tillägnad ”Magistraten och Borgerskapet i Åbo” och inleds med ett motto på finska. Dikten väcker, åtminstone indirekt, frågor om relationen mellan den västra och den östra rikshalvan. Användningen av begreppet ”folk” är centralt för den diskussion om Finlands status inom riket som förts av historiker som Jonas Nordin.¹⁰ Begreppet ”folk” fylldes också under 1700-talet med nya betydelser, vilket Bo Lindberg framhåller i sin undersökning av tidens politiska begrepp.¹¹ Vilka Lidner inbegriper i sin appell till ”folket” och hur begreppet kan förstås i dikten utgör min huvudfråga.

Härskarrollen bildar en nödvändig pendang till diktens definition av folket. Lidners historiebruk, i synnerhet gestaltningen av de tre gustaverna, bidrar till att forma en bild av Gustav III som härskare. Parallellt med bilden av kungen, förstärkt genom historiska analogier, står anonyma *exempla* ur folkdjupet. Lidners typgestalter, kännande och kämpande män och kvinnor, introducerar också en ny aktör – medborgaren – som ett komplement till folket. I Lidners dikt kan medborgaren också gestaltas som kvinna.

Förutom resonemangen om folket och härskaren vill jag även diskutera hur dygden och medborgaren gestaltas i dikten. Resonemangen om dessa är en direkt konsekvens av hur samhällets olika skikt och representanter definieras. Blicken riktas även mot 1800-talet och en tid då samma begrepp gavs en helt ny innebörd. Lidner har en efterföljare i Johan Ludvig Runeberg och genom jämförelsen med den yngre diktaren kan 1700-talets egenart mejslas ut.

Jag inleder med en kort presentation av den direkta bakgrunden till dikten. Därefter diskuteras diktens uppbyggnad och dess argumentativa struktur. En väsentlig, men inte alldeles enkel fråga är vem som egentligen tilltalas i dikten. Lidner eggas till strid med hjälp av motsatspar och odet framstår som en kampsång. Den egentliga begreppsanalysen som skisserats ovan integreras i analysen av dikten som sker strof för strof.

Krigsskalden Bengt Lidner

Bengt Lidner föddes 1757 i rikets västliga utpost Göteborg. Han rörde sig över stora delar av det svenska väldet – via studier i Lund och i Greifswald, med en avstickare till Rostock, färdades han vidare till Stockholm och kungens närhet, för att så småningom i Finland finna kärleken och sin brud, Eva Jaquette Hastfer. Men Lidners resor sträckte sig också utanför rikets gränser. Han sattes på en ostindiefarare som student, men avvek i Kap och återvände hem på okända vägar. Av Gustav III sändes han till Göttingen och till Parisambassadören och diktarerna Gustaf Philip Creutz för att utbildas till operalibrettist. De två diktarnas samarbete slutade i en konflikt om litterär äganderätt där Gustav III tog Creutz' parti. Efter några produktiva men fattiga år i Stockholm prövade Lidner lyckan i Finland men flyttade med sin hustru tillbaka till Stockholm hösten 1789. Den utfattige och alkoholiserade poeten dog 1793 vid 35 års ålder.¹²

Skälen för Lidner att resa till Finland år 1788 var flera. Poeten var ständigt i ekonomiskt trångmål och avresan kan mycket väl betraktas som en flykt undan fordringsägare. Kanske sökte han också nya mecenater i de svenskspråkiga kretsarna i Åbo, när björnarna blev närgångna i huvudstaden. Karl Warburg, som 1889 skrev sin bok om Lidners liv och verk, beskriver Lidners turné på finska gods. Skalden, menar Warburg, måste betraktas som ”en snyltgäst af rätt besvärlig art”.¹³ Det finns tillfällesdikter och brev av Lidners hand som ger en skymt av hans kontaktnät under tiden i Finland. Familjen Möllersvärd utgjorde hans kanske tålmodigaste gynnare och bistod den fattige poeten både i Finland och i Stockholm.¹⁴

Lidner sökte under hela sin karriär stöd från Gustav III trots schismen efter Parisvistelsen. Den unge poeten gav sig inte – kungen var nyckeln till framgång och ekonomisk trygghet för en författare – och han fortsatte envist sin kampanj för att återvinna sin beskyddares förtroende. *Ode til Finske Soldaten* ska ses mot denna bakgrund, som ett försök att blidka kungen och göra sig outhärlig och – helst av allt – få ett ämbete med medföljande lön. En omstörtande politisk händelse, Anjalaförbundet i augusti 1788, gav Lidner uppslaget till en snabb poetisk och rojalistisk reaktion till stöd för Gustav III.

Genre, motto och dedikation

Hur gick då Lidner till väga? För det första valde han den mest anspråksfulla genren: ett ode. I tidens genrehierarki var de främsta konkurrenterna tragedin och den

stora versepiken. Odet uppfattades under sent 1700-tal som den främsta lyriska genren som samtidigt gav diktaren stor frihet. Diktformen bibehöll en åtminstone metaforisk samhörighet med sången och tillät stor språklig och logisk frihet. Diktaren förutsattes skapa i entusiasmens rus vilket resulterade i snabba kast mellan stämningsslägen och ämnen och en stark emotionell intensitet.¹⁵ Därigenom markerar Lidner sina litterära ambitioner, men också ämnets höghet. Han väljer därtill ett komplext versmått som låter fyra alexandriner följas av åtta fyrtaktiga jambiska rader.

Dikten inleds med ett motto på finska, som översätts till svenska i trycken. Enligt Carl Gustaf Estlander citeras en finsk soldatvisa som Lidner hörde sjungas.¹⁶ Motton på latin eller från berömda författare på folkspråken är vanliga i skrifter från 1700-talet. Lidner själv valde förutom de klassiska auktoriteterna Horatius och Vergilius även rader av Dante och ur Bibeln för verk inom olika genrer.¹⁷ Soldatvisan passar ämnet och språkvalet kan uppfattas som en politisk markering. Poeten bekräftar genom valet av den finskspråkiga visan att Sverige och Finland utgör rikets kärnländer, till skillnad från de provinser som låg under den svenska kronan. Både Nordin och Lindberg framhåller att rikets invånare sedan 1600-talet oftast definierades som alla bofasta i Sverige och Finland.¹⁸

Intressant blir därför Atterboms tolkning av mottot, som ger en vink om en förändrad syn på Finland under 1800-talet. I *Svenska siare och skaldar* från 1849 beskriver han den finska texten som en ”runa”, alltså en finsk folkdikt, och tillägger i en not: ”Förmodligen honom föresjungen och tolkad af hans finska älskarinna.”¹⁹ I Atterboms fantasifulla tolkning förknippas Finland med uråldriga och främmande besvärjelser, dessutom förmedlade av Lidners blivande hustru Eva Jaquette Hastfer. Kombinationen av folklig mystik och kvinnlig förmedling signalerar 1800-tal och visar den betydelseförskjutning begreppet folk genomgick under decennierna efter den gustavianska tiden. Atterboms korta kommentar kan tolkas som att de etniska och sociala aspekterna framhävs. Uppgiften att det i själva verket handlar om en samtida soldatvisa ger mottot en helt annan karaktär – Lidner fångar upp aktuella stämningar, uttryckta i en populär visa. Visans betydelse som propaganda har framhävts inte minst av Marie-Christine Skuncke och är ett tecken på Lidners snabba poetiska fotarbete för att fånga den politiska konjunkturen.²⁰

Mottot och kommentarerna i 1800-talets framställning ger viktiga signaler om relationen mellan Sverige och Finland. För Atterbom var Finland redan främmande, han frammanar ett etniskt och språkligt avstånd till området på andra sidan Ålands hav och Skärgårdshavet. Under den gustavianska tiden formuleras visserligen föreställningar om folket som en etnisk enhet men Lidner använder visan för att markera folkets gemenskap i ordets politiska betydelse. Folket utgörs

av medborgare eller undersåtar inom samma rike. Kärnländernas position är ännu ohotad samtidigt som folkets betydelse som social och nationell kategori var på väg att framhåvas av Gustav III.

Lindberg skiljer i sin begreppshistoriska studie mellan tre innebörder i folkbegreppet i det tidigmoderna Sverige. Folk kan förstås i betydelsen nation, alltså "en population som bor i eller kommer från samma land och har samma språk och samma seder". I denna innebörd fungerar folk som en etnisk och nationell kategori. För det andra kan folkbegreppet användas för invånarna i ett land i deras roll som medborgare eller undersåtar. I denna politiska innebörd innefattas både de styrande och de styrda. Den tredje betydelsen omfattar folk i social bemärkelse som en beteckning på de lägre befolkningsskikten – pöbeln, gemene man eller gemena hopen.²¹ Lindbergs ärende är att teckna en förändring från Vasatidens syn på folket till frihetstidens diskussioner. Men han innefattar också Gustav III, "en skicklig retor på Sveriges tron", i sin diskussion. Kungen utnyttjade medvetet centrala begrepp: "Självfallet lade han också beslag på folkbegreppet i dess nationellt och socialt fördjupade version, liksom de vidhängande honnörsorden fäderneslandet och patriotism, och infogade dem i det monarkiska språk som var hans regims."²² Lidners roll blev att gestalta begreppen enligt kungens politiska ambitioner.

Efter mottot följer en dedikationsdikt till "Auras Folk" som egentligen sammanfattar hela diktens budskap: nöden prövar vännen, eller i det här fallet folket. Åbos borgerskap utmärks av fasthet och stadighet "[i] *fasans, som i glädiens dar*" (r. 2) och uppfyller därmed samtidens krav på manlig dygd, att "*trofast stå i nödens timma*" (r. 7). Lidner lägger till en förhoppning om en ärofull framtid (r. 11 f.): "*Må en gång GUSTAF ADOLPH finna / Hos Dina barn en lika dygd!*" Lidners tilltro till kronprinsens kommande regeringstid som Gustav IV Adolf grusades – riksprängningen skedde bara drygt 20 år efter diktens tillkomst.

Förräderiet och folket

Innehållet i dikten som följer är ett direkt stöd för kungens sak och en svidande uppgörelse med Anjalamännens förräderi. Lidner tilltalar folket och inleder med förebråelser, formulerade som frågor (r. 13 ff.):

Skal Hjeltars namn jag blott på nötta runor finna?
Hvar är o, Folk! den dygd, som förr Dig fräjdad har?
Hvad! blunda vid de bloss, som vidt kring Finland brinna?
Fins, utom mod och hämd ännu en känsla kvar?

Dessa fyra rader kan sägas sammanfatta Lidners sätt att ställa då och nu mot varandra i en uppmaning att återuppväcka forna tiders bragder. Ordet ”runor” står här inte för Atterboms drömda folkdikter utan för runstenar eller minnestenar, alltså spår från fornstora dar.²³ De ska frammana kontrasten mellan ett ärorikt förflutet och det samtida förfallet. I nästa rad vänder sig Lidner till ett ”Folk” och talar om den dygd det tidigare besatt. Genomgående ställer Lidner Gustav II Adolfs och Karl XII:s dagar mot 1788 års händelser. Antitesen är tydlig – stormaktstiden får representera de eftersträvansvärda krigiska dygderna medan nutiden präglas av förräderi. Kombinationen dygd och folk visar hur Lidner aktualiserar folket i politisk bemärkelse, vilket blev allt vanligare under 1700-talet.

Lindberg noterar också att nationens prestige blir en fråga för enskilda individers känsla av stolthet och skam.²⁴ Just dessa känslokluster är viktiga för Lidners appell till folket. Poeten kombinerar krigets standardutrop – mod och hämnd – med att mer subtilt frammana en gemenskap byggd på skamkänslor efter officerarnas förräderi. Medan Lindberg menar att nationens prestige enbart berörde dem som företrädde svenskarna utåt under 1600-talet tycks Lidners dikt vara ett exempel på att nationsbegreppet här vidgas till att innefatta en betydligt större grupp.²⁵ Nationell prestige blir i denna dikt en angelägenhet inte bara för de styrande utan för ett helt folk. På denna punkt är förändringen tydlig jämfört med det föregående seklet, medan andra aspekter förblir oförändrade. Enligt Lindberg hör föreställningar om ”folksjäl och folkkaraktär” till det sena 1700-talets teori-bildning. I odet innefattar begreppet folk invånarna både i Sverige och i Finland medan diskussionen om språklig eller etnisk åtskillnad lyser med sin frånvaro.

Den dygd som Lidner efterfrågar är notoriskt svår fångad. Dygd kan knytas till människans moraliska krav, hennes plikt i förhållande till sig själv, till Gud och till andra människor. Begreppet kan också användas i större sammanhang som rör hela samhället, gärna uttryckta i högre värden som rättvisa och andra abstrakta storheter.²⁶ I den franska *Encyklopedien* betonas också det universella i den dygdiges strävan.²⁷ Känslan för mänskligheten kunde Lidner hämta direkt från upplysningsfilosoferna. Montesquieu, en av Lidners auktoriteter i kampen för amerikanernas frihet, sammanlänkade republiken som styrelseskick med dygdens princip. Kopplingen dygd-medborgarskap-republikanism var central i 1700-talets debatt.²⁸ Men i det rojalistiska odet håller sig Lidner på en begreppslig allmänning utan republikanska tendenser. I diktens inledning frammanas dygden i krigisk bemärkelse: hjältemodet från stormaktstiden ska återuppväckas när riket hotas. Samtidigt blir folket dygdens bärare och får en avgörande betydelse för Lidners strävan att sjunga samman ett svenskt folk.

Hjältar, kungar och fäderneslandet

Hyllningen till Gustav III och jämförelsen med hans tappra föregångare återkommer i flera strofer. Lidners behandling av härskarrollen fångas inte in i en rent kronologisk analys av dikten utan kräver friare rörelser mellan stroforna. I den andra strofen blir jämförelsen mellan nu och då explicit, "Som CARL gick GUSTAF fram" (r. 28), och i den tredje strofen utropar diktjaget "På Thronen äger Du en GUSTAF ADOLPHS like" (r. 39). Sverige kallas också "Vasars Rike" (r. 37) och därmed har Lidner aktiverat föreställningen om de tre gustaverna: Gustav Vasa, Gustav II Adolf och Gustav III bildar utgångspunkten för historiska jämförelser. Triaden utnyttjades både av kungens anhängare och av hans främsta motståndare.²⁹ I den rojalistiska dikten blir jämförelsen ett argument för Gustav III:s roll som hjälte, men Lidner är inte heller sen att komplettera med Karl XII. Gustav III:s krigiska bragder jämförelses med föregångarnas och det är kungen som framgångsrik krigsherre och hjälte som frammanas i odet.

I många andra verk framhöll Lidner i stället härskarens medkänsla och omsorg om undersåtarna. I en tidig dedikation till Gustav III menar poeten att kungen aldrig eftersträvat att bli Alexander den stores jämlike. Lidner tillskriver Gustav III utpräglad sentimental drag: "Eder Kongl. Maj:t hör heldre värnlösa Barns välsignelser, än dånande Canoners hiskeliga Seger sång, och sårade uslingars jämmer."³⁰ Henrika Tandefelt poängterar att Gustav III under sin tidiga regeringstid helst framställde sig som konsternas beskyddare, som landsfader och som "en rättvis och mild konung".³¹ Men Lidner är anpasslig och kan, precis som kungen själv, år 1788 raskt byta roll för att besjunga just kanoner och strid. Ordet blod förekommer hela åtta gånger i odets sju strofer.

I den tredje strofen sammanförs fäderneslandet, "mina Fäders land" (r. 37) med "Sverige! Vasars Rike!" (r. 37). Under 1600-talet användes ordet fäderneslandet ofta av överheten för att frammana något gemensamt som krävde allas lojalitet. I Gustav II Adolfs försök att övertyga ständerna om förnyade krigsinsatser under det 30-åriga kriget aktualiserades denna gemenskap.³² Men filosofer och lärda kritiserade också det latinska begreppet *patria*. I fosterlandskärleken såg de "en skadlig affekt", den "exploaterades av poeter som rörde upp en plebejisk sentimentalitet hos folk".³³ Humanisten Justus Lipsius, som Lindberg här hänvisar till, skilde som Cicero mellan fäderneslandet som den rättsliga gemenskapen av medborgare och det lokala fäderneslandet som innefattade kärleken till hembygden.³⁴ *Patria* i den lokala betydelsen var en mindre enhet än riket och det skrevs hyllningar till enskilda städer eller landskap.³⁵ Men Lindberg tillägger att fäderneslandet kunde avse just "Sverige och Finland, som var en kombination av

det naturliga och det juridiska fäderneslandet, med tillämpning på kärnan i det svenska imperiet”.³⁶

Lidners ode motsvarar alla de anklagelser om sentimentalitet och exploatering som formulerats av de stoiska filosoferna under föregående sekel. Hans syfte är precis detta, att skapa en emotionell gemenskap knuten till fäderneslandet. Så hade myndigheterna också argumenterat. Livländare och tyskar bands till kungen enbart av sin trohetsed medan invånarna i rikets kärnländer kunde avkrävas ett emotionellt engagemang för fäderneslandet – ”av infödda svenskar – och finnar – kunde man förvänta större trohet”.³⁷ Precis som framgått i analysen av de tidigare stroforna i odet aktiverar aldrig Lidners emotionella tilltal någon språkgemenskap eller gemensamma seder. Slutligen är det historien, personifierad genom kungen, som binder samman fäderneslandet. Det är som undersåtar svenskar och finnar står sida vid sida, känslomässigt sammanflätade. Lidner argumenterar för att Gustav III, den tredje gustaven, är av samma kaliber som de döda hjältekungarna. Under kungens ledning finns möjligheten att bevisa tapperhet och mod.

Folkets uppgift

Den första strofen i odet avslutas med åtta rader med direkt hänvisning till Anjalamännen. Men skulden tycks inte bara vara förädarnas utan Lidner kräver hjälte-dåd av folket för att äran ska kunna återupprättas. Han fortsätter (r. 17–24):

Nej! endast då Du störtad blifvit
 Uti förädarns legda hand,
 Du gråtande har öfvergifvit
 Din Konung och Dit Fosterland,
 Men åt Dit eget hierta lemnadt:
 O, Folk! hvem visat större mod,
 Då på Din ovän Du Dig hämnat,
 Och Segren simmar i Dit blod.

Just dessa rader, som talar om ”förädarn” anspelar på det aktuella upproret mot kungen hos de adliga officerarna. Lidners inställning till det ”Folk” han så ivrigt apostroferar vacklar. Å ena sidan tycks det i någon mån medskyldigt, å andra sidan visar det mod. I den citerade strofen skriver ju Lidner att folket både övergivit kung och fosterland, men också att det modigt – och blodigt – hämnats på fienden. Avslutningens seger kanske ska ses som en framtidsvision. Det är inte

alldeles lätt att följa Lidner och avgöra vad som är en beskrivning av situationen 1788, vad som är historia och vad som är en tänkt framtid. Strofen kan främst tolkas som ett allmänt mönster för folkets handlingar – i tider av svek och förräderi har folket modigt hämnats alla oförrätter. Detta avsnitt fungerar som ett anonymt historiskt *exemplum*, som därmed föreskriver ett handlingsmönster för framtiden.

I den andra strofen återkommer förebråelserna i en kontrast mellan Gustav III, som liknas vid tappra kungarna ur historien, och de undersåtar som har svikit. Så ställer Lidner frågan till folket (r. 28): ”men Folk! hvad gjorde Du?” Lidners tilltal är utpräglat känslomässigt och markerar i den andra strofen indirekt folkets koppling till äran. Kungens hjältedåd måste motsvaras av folkets och situationen framstår som ytterst allvarlig (r. 29–32):

Europa tror, at nu til slafvar
Du Dina barn har bortsålt ren;
Och at Du bäfvat på de grafvar,
Som hölja Dina Hjeltars ben.

Skammen får också en central funktion (r. 35 f.): ”Ja! mindre skam, at flygten taga, / Än sälja egen Fosterbygd.”

Lidner använder ordet ”slafvar” för att understryka sin kritik mot upproret. Han hade tidigare försvarat den amerikanska revolutionen i sin avhandling från 1777. I dedikationen till Patrick Alströmer hyllades välgöraren i medkänslans tecken: ”Född til at andras öde ömma, / At minnas slafven mänskja är”.³⁸ Det finns i Lidners texter en glidning i ordets innebörd. Ibland utgör motsatsparet tyrann/slav en generell kritik av relationen mellan härskare och undersåtar i mer allmänna termer, någon gång tycks Lidner också avse det faktiska slaveri som förekom i andra delar av världen.³⁹ Gränsen mellan dessa användningsområden är inte alltid lätt att dra. Tydligt är att ordet slaveri är avsett att väcka indignation, i detta fall i en specifik politisk situation. Anmärkningsvärt är att Lidner i sitt ode låter folket bära ansvaret för ett politiskt slaveri. Samma argumentation kunde i andra sammanhang utnyttjas för att mana till uppror mot härskaren.⁴⁰

I de två första stroforna är stämningen mörk. Lidner vänder sig direkt till ett folk som svikit sin uppgift. Känslor av skam, av ärans motsats, manas fram. Samtidigt är framställningen så pass vag att skulden tycks fördelas på fler än de officerare som undertecknat Liikalanoten. I dikten finns en svävning mellan folket å ena sidan och de officerare som trotsade kungen å den andra. Lidner väljer att åtminstone på ett emotionellt plan sprida ansvaret också till folket. Dikten är de-

dicerad till borgerskapet i Åbo och Lidner är samtidigt mån om att teckna en bild av enbart två kategorier – kung och folk. Ständerna lämnas utanför resonemanget. Boberg tolkar dikten som "en diatrib emot förräderiet, dock utan att uttryckligen utpeka officerarna".⁴¹ Att Lidner väljer att inte precisera sin fiende är uppenbart, men Boberg går ett steg längre: "Någon adelsfientlighet kan heller inte spåras."⁴² Missnöjet mot Gustav III var starkt inom adelsståndet och att Lidners förenklade gestaltning av maktrelationerna i det svenska riket kunde uppfattas som en udd mot adeln är kanske inte en alltför långsökt tolkning.

Vändpunkten

I den tredje strofen sker vändningen. Strofen inleds med diktjagets tidigare citerade utrop, "O, mina Fäders land!" (r. 37) och en hyllning till kungen (r. 39 f.): "På Thronen äger Du en GUSTAF ADOLPHS like: / Ach! at Hans Hjeltar ej, vid Thronen finnas mer." Tillbakablickens syfte är som tidigare att framhålla det kritiska ögonblick som Sverige befinner sig i. Men klagolåten över folkets förräderi, över skammen och vanäran tystnar plötsligt. Omedelbart efter denna klagan byter Lidner stämningläge och konstaterar med en rent sublim knapphet (r. 41): "De finnas!" Dikten förvandlas till en värvningssång – de hjältar som omgav hjältekonungen Gustav II Adolf finns också i Gustav III:s närhet.

Nu befinner sig Lidner mitt i kriget, mitt i dagsaktuella händelser. Han anspelar på slaget vid Hogland i juli 1788, ett slag som firades som en seger. Lidner nämner också ett namn bland dem som föll vid slaget, Baltzar Horn.⁴³ Hans död ska få unga män att längta efter att dö i strid "för millioners väl", som Lidner formulerar saken. I den fjärde strofen stiger känsloläget till det yttersta:

O, höga känsla! Starka låga!
 Som uphöijt våra Fäders själ,
 At lif och gods för Sverige våga,
 Och krossas förr, än lefva träl:
 Kom, at med lika välde råda;
 De stamma ju från lika blod.
 Det ovant är en Svensk at skåda,
 Och icke skåda dygd och mod.

Parallellen till Gustav Adolfs dagar är tydlig och används flera gånger i dikten. Hjältemodet från förr kan återuppväckas. Lidner är nu inte alldeles klar i sina syftningar, inte minst den sjätte versens "De" är problematiskt. Strofen tycks

främst avse att mana fram likheten mellan 1600-talets hjältar och de blivande hjältarna, alltså "folket", under förutsättning att de slåss för kung och fosterland. De två dunkla raderna "Kom, at med lika välde råda; / De stamma ju från lika blod" kan förstås som en direkt jämförelse med stormaktstidens kämpar. Soldaterna i Finland ska visa sig lika överlägsna och de är därtill ättlingar till 1600-talets soldater, inte bara i bildlig bemärkelse. Släktskapet är också en blodsförbindelse. Också denna passage bör förstås som ett *exemplum* där Lidner föreskriver handlingar och ger dem historisk legitimitet som knyts till svenskhet. Just denna strof utgör ytterligare ett argument för att Sverige och Finland ska ses som ett. En "Svensk", i betydelsen rikets undersåte, fungerar inte som en etnisk beteckning. Kombinationen svenskhet, dygd och mod etableras med närmast övertydlig emfas av Lidner. Därmed glider krigspropagandan alltmer över i en formulering av en specifik nationell särart.⁴⁴

Hög och låg, medborgare och medborgarinna

De återstående tre stroforna är en uppvisning av Lidnerska paradämnena som författaren använt i tidigare diktverk. Den krigiska retoriken får en speciell utformning genom nyckelfrasen "Hör mänsklighetens röst, om Du ej Ärans hör" (r. 64). Lidner sökte i flera dikter omdefiniera hjälteidealet och härskaridealet i mer sentimental anda och ställde ofta mildhet mot militära triumfer. I sin krigssång kombinerar Lidner de två drivkrafterna. Äran står inte som en antites till mänskligheten, som i jämförelsen mellan Alexanders tomma ära och Gustav III:s mildhet, utan de två framställs som jämbördiga och legitima drivkrafter. En förklaring kan vara Lidners strävan att tilltala en blandad publik. Medan äran ofta knöts till aristokratiska dygder kunde den sentimentala medkänsla som täcks av "mänsklighetens röst" fungera som en attraktiv dygd för det skikt som bar upp en "ofrälse offentlighet".⁴⁵ I denna tolkning av dygdebegreppet anknyter Lidner till den franska upplysningsfilosofin och orienterar sig mot en välinformerad grupp som följde med i pressens diskussioner.

Men publiktilltalet är inte entydigt. Den konflikt mellan hög och låg som antydde i den andra strofen blir tydligare i inledningen till den femte strofen (r. 61 ff.):

Nej! likna Dig: var stort, Bryt egennyttans boijor.
Vet, med Din oväns blod Din skymf utplånas bör.
Förädarn ger han Slott och bränner Dina koiior.

Uppmaningen tycks återigen riktad till folket, ”var stort”. Mot detta folk står ovännen, som utövar sin makt: de svekfulla officerarna upphöjs medan lägre grupper utarmas. I Lidners motsatspar ”Slott” och ”kojor” antyds en uppdelning mellan hög och låg, som sammanfaller med ond och god. De som tilltalas i dikten är utan tvivel kojornas folk. I denna strof tilltalas folket snarast i betydelsen gemena hopen, för att använda Lindbergs kategorier. Denna allmänhet ställs på intet sätt utanför begreppet folk i dess politiska bemärkelse utan dessa två förenas i Lidners dikt.

Lidner använder ett mer eller mindre tydligt ”jag” i dikten och går från klander till hoppet om framtida stordåd. Nu, i detta känsloladdade ögonblick, byter han framställningssätt. Plötsliga ögonblicksbilder ska väcka läsarens indignation och kamplust. Mödrar, barn och gamla ställs på scenen, de tilldelas repliker i det visionära drama som spelas upp. Lidner använder till och med en mor som hotar döda sitt eget barn (r. 75–84):

Ack! skulle, olycks mor! du här din make finna;
 För barnet til hans tält, och ropa: ”du är far.
 ”Med blod man våra åkrar sköljer,
 ”Oss hungren lemnat utan tröst:
 ”Det svärd, du för vår ovän döljer:
 ”Kom, störta uti dessa bröst! –
 Och om ej då han ögat vänder
 Med hämdens blickar emot skyn:
 Ryck svärdet ur hans feqa händer,
 Och mörda barnet för hans syn.

Odet spelar upp en av Lidners urscener – kärleken mellan mor och barn, mellan man och hustru, mellan far och barn, mellan medborgare och staten ställs mot varandra. I själva verket är det kärleken till fosterlandet som sätts först och barnet blir en bricka i ett spel om blodig hämnd. Det är de klassiska tragediernas konflikt mellan familjen och plikten som används i odet. Framför allt i Lidners operalibretto *Medea* står en liknande scen i centrum.⁴⁶ Där är det Jason som svikit sin hustru Medea som dödar de gemensamma barnen av hämnd – Lidner beskriver det som en kärleksgärning. Denna gång är det en kvinna som är beredd att offra sitt barn om mannen inte uppfyller sin plikt mot fosterlandet. Hans feghet kan leda till att svärdet sticks i barnet och inte i fienden och moderns roll är att försvara de medborgerliga dygderna.

Lidners kampsång visar att både kvinnor och män uppfattas som medborgare; ordformen ”medborgarinna” introducerar han för första gången i skriftspråket i sin dikt om det händelserika året 1783.⁴⁷ Lindberg resonerar om förhållandet

mellan det latinska begreppet *civis* och dess svenska motsvarigheter. Begreppet kunde användas i uteslutande syfte, för att skilja ut exempelvis tjänstefolk, kvinnor och barn. Men som Lindberg visar finns exempel på att kvinnor också kan uppfattas som *civis* i betydelsen samhällsmedlemmar och benämnas då "borgerska".⁴⁸

I Lidners värld försvarar kvinnor de krigiska dygderna. I den långa dikten *Året M.DCC.LXXXIII* prisar en änka himlen då hennes ende son stupat i det amerikanska frihetskriget – "Medborgarinnan dock på sjelfva modren rår".⁴⁹ Den åldrade kvinnan uttrycker en oförställd glädje över "at hennes sköte bar / Den för sit fosterland med seger stupat har". Strax tar den "sköna Fanny" över stafettpinnen. Hon söker sin älskade Arist bland de hemvändande. Då han omfamnar henne kräver hon att han bevisar sin tapperhet: "Men vet, at Fanny ej för slafvar mor vil blifva. / Är du mig värd, Arist?". Då soldaten visar sina sår kastar fästmon "tjusta blickar" på dem. Lidner förser läsaren med en fotnot där han berättar att nordamerikanska flickor i Amalia bara gifte sig med män som minst två gånger varit i "drabbningar mot fäderneslandets fiender". Ordet "slafvar" återkommer här och trots att dikten utspelas i de amerikanska kolonierna avser uttrycket underkastelsen under den brittiska kronan. I relation till den engelske kungen, tyrannen, är de vita invånarna i kolonierna slavar.

I Montesquieus anda hade Lidner försvarat friheten som "förenad med dygd och kärlek till fäderneslandet" i sin avhandling om det amerikanska frihetskriget.⁵⁰ I den del av *Ode til Finske Soldaten* där Lidner låter anonyma gestalter mana till strid ligger framställningen nära en republikansk syn på medborgarskap och dygd. Den kampvilja som även kvinnor och åldringar ger uttryck för hade tidigare utnyttjats som stöd för de brittiska koloniernas revolution. Men Lidner kombinerar element från olika politiska traditioner och förändrar deras laddning genom nya sammanhang. Den specifika sammanställningen i oden ger medborgaren och medborgarinnan en framträdande roll, men genom att försvara sitt folk och sitt land visar de, framför allt, lojalitet mot sin kung.⁵¹

Triumfen

I slutstrofen anas redan segern och Lidner återvänder till folket (r. 86 f.):

Det folk, man trampa tänckt sin styrka känner ren;
Och ren det för sin Kung en väpnad arm utsträcker:

Åter står kung och folk mot fienden och denna gång blir hotet konkret – det är ”Muscou” som ska ”darra för Din magt” (r. 94). I diktens tredje sista rad, 94 av diktens totalt 96 rader, sjunger Lidner ut. Fienden har framstått som en ganska vag skräckfigur genom hela dikten. Delvis är han identisk med förrädaren, alltså Anjalamännen och oppositionen mot Gustav III. Men fienden är naturligtvis också motståndaren i det aktuella kriget, Ryssland, men först i slutstrofen blir det utsagt. Kampen blir genom utpekandet så mycket entydigare och enklare. Det är ingen slump att fienden byter skepnad under diktens gång. Lidner bygger upp den emotionella laddningen genom en rörelse från den inre fienden till den yttre.

I slutraderna vänder Lidner blicken mot framtiden och kommenterar också diktens funktion av äreminne. Han ser in i en lika strålande som fiktiv framtid (r. 91 ff.):

Då Sveaborg från sina vallar
Din ära vidt förkunna skal,
Och Skalderne Dit lof förtälja

Läsaren håller just detta äreminne i sin hand – redan före segern. Som så ofta går Lidner i händelserna i förväg och inkorporerar framtiden i dikten. Det är ett av hans vanligaste poetiska grepp som ibland är religiöst–visionärt men som i detta fall har en tydlig politisk och emotionell funktion.⁵² Avslutningsraderna ställer återigen konflikten på sin spets och Lidners läsare står inför ett val som är väl förberett (r. 95 f.):

Up, Folk! ännu är tid, at välja
Imellan lagrar och föragt.

Folket, Sveriges och Finlands befolkning, ska oavsett kön och oavsett position i samhället, bevisa sin dygd som medborgare och vinna segertecknet.

Lidners genomslag

Lidners konkurrent och kollega Leopold, ledamot av Svenska Akademien, fick god utdelning för sin krigsposi. Den stora dikten *Öfver Segren vid Hogland 1788* gav Leopold en plats vid hovet där han engagerades som librettist och poet.⁵³ Men Lidners ode blev också uppmärksammat. Det gav poeten en kunglig pension så länge kriget varade.⁵⁴ Därmed hade Lidner åtminstone delvis lyckats i sitt uppsåt.

De många trycken visar också att dikten fick stor spridning i riket. Johan Christopher Barfods rojalistiskt präglade minnen från tiden, publicerade 1846, ger en bild av odets effekter. Lidner stod mellan olika grupper av officerare och Barfod berättar:

Detta Ode blef också i Finland af vederbörande rätt illa upptaget, så att auktor hotades med stryk af de då hemkomna Åbo läns regementes officerare. Men han beskyddades af de der i Åbo befintliga officerarne af flottan, som ej togo åt sig några af poetens förebråelser, hvilka eljest så känbart drabbade många andra.⁵⁵

Lidners vaghet fick tydligen vissa grupper att identifiera sig med de anklagade, medan andra läsare inte ansåg sig tilltalade. Barfod berättar vidare om den 9 mars 1789, då Anjalamännen fördes genom Stockholm. De många nyfikna åskådarna var på väg att skingras:

När desse omsider uti stillhet gingo hem, hörde jag sjelf tvenne ynglingar, till utseende handverks-lärlingar, hvilka, under samtal om detta uppträde som de åskådat, citerade *Lidners* ord i Odet till Finska soldaten: "Förrädarn ger han slott, och bränner dina kojor". Så bekant var äfven det sämre folket med då utkommande konjunkturskrifter.⁵⁶

Barfods starka stöd för Gustav III är välkänt och anekdoten passar onekligen hans politiska syften.⁵⁷ Det kan noteras att brevet om händelserna 1789 är daterat först den 2 november 1794. Boberg lägger ett bodbiträde till Barfods hantverkslärlingar som belägg för odets spridning, en uppgift som väcker större tilltro. Han tillägger att denna publikframgång också gällde andra propagandaskrifter under kriget, som det spridda *Brevet från Finland* (november 1788) där officerskåren i gemen kritiserades hårt.⁵⁸

Boberg betonar att "de gustavianska skalderna" visade stark lojalitet gentemot Gustav III, eftersom de också kunde hoppas på "materiella förmåner".⁵⁹ Leopolds tidigare nämnda dikt efter slaget vid Hogland är ett lysande exempel på poesins betydelse i den mediala kommersen. I det tidigare nämnda brevet till Nils von Rosenstein den 23 oktober 1788, då odet omnämns som under tryckning, tigger Lidner om en tjänst: "Et Kongl. Bibliothecarie eller Kongl. Secreterare namn, kåstar väl icke mer, än en underskrift".⁶⁰ Kungen var diktens adressat, men Lidner behövde fler läsare. Han använde starkt värdeladdade ord kombinerade med dramatiska scener och lät nyckelbegreppen förbli vaga. I odet blir poesins mångtydighet i kombination med dess emotionella kraft en väg att skapa en gemenskap med plats för många. Lojaliteten mot kungen hade sitt pris, men Lidners tilltal

i dikten visar att han kunde fylla de gängse politiska begreppen med ett innehåll som lockade läsare från olika publikgrupper.

Lidner och Runeberg

Horace Engdahl har påpekat att Lidners stämningsläge påminner om de effekter vi finner hos författare som Runeberg och Selma Lagerlöf. Som Engdahl torrt konstaterar: ”Runeberg gjorde det bättre, men Lidner gjorde det först.”⁶¹ Det är den storslagna fosterlandskärleken från *Fänrik Ståls sägner* som Lidner lägger grunden till. Engdahl ser även dubbelheten i Lidners högstämda poesi. Å ena sidan kunde Gustav III fått en ”enastående propagandachef och fosterländsk krigsivrare” i hyperbolernas mästare. Å andra sidan kan tilläggas ”att Lidner lika gärna kunde ha blivit den svenska revolutionens skald, om folket mot alla odds skulle ha gjort uppror mot överheten efter fransk förebild”.⁶²

Slagkraften i Lidners tveeggade poetiska svärd utgörs av de vaga begrepp som helt motsatta politiska läger gjorde anspråk på under det sena 1700-talet. Lidner kunde med stöd i Gustav III:s mediala strategier anamma ordet folk och använda det i traditionell bemärkelse för invånarna i Sverige och Finland. Samtidigt utvecklades ordet alltmer till att omfatta en emotionell gemenskap som snart skulle knytas allt tydligare till en etnisk och även språklig särart. Lidners betoning av folket i betydelsen medborgare och medborgarinnor ligger nära ett utpräglat republikanskt ideal. Det är på denna punkt som ordet skulle kunna få en revolutionär betydelse. Men Lidner fogar in även denna diskussion av folket i en tryggt rojalistisk ram. Gustav III hade framställt sig som ”medborgarkung” och därmed desarmerat ”den republikanska konnotationen”.⁶³ Medborgarens och medborgarinnans roll är att visa sin tapperhet för fäderneslandet i första hand som undersåtar, däri består också folkets dygd. I sammanlänkandet av begreppen folk och stat ser Lindberg en ytterligare utveckling av begreppen under Gustav III:s tid: ”Därmed är grunden lagd för den moderna nationalstaten, liksom för nationalismen.”⁶⁴ Kungens roll som nationens ledare ifrågasätts aldrig. Tvärtom låter Lidner folket axla skulden och känna skammen för det förräderi som omtalas i dunkla ordalag. Trots det inkluderande medborgarbegreppet ställer Lidner punktvis slott mot koja och tar de lägre skiktens parti. Inbäddad i diktens hyllning av folket och medborgaren skymtar en kritik mot adeln.

Lidners ode innehåller åtskilligt som är oaptitligt för en nutida läsare. Här finns ett förhålligande av äran, hämnden, kriget. Här finns devota hyllningar till Gustav III som hjältekung. Men dikten är intressant av flera skäl. Den gestaltar ett

pågående politiskt och militärt skeende i diktform och mitt i denna allvarliga kris vill Lidner sjunga fram ett folk. Som jag läser dikten är detta folk ett, den finske soldaten är lika svensk som Lidner själv.⁶⁵ Lidners val av ett finskspråkigt motto är så vitt jag vet ovanligt för tiden, men kan också peka i enhetens riktning – ett folk men flera språk.

Dikten kan ses som en förstudie till Runebergs 1800-talsnationalism. Stämningssläget må vara likartat, men begreppen är under Lidners tid fyllda med ett helt annat innehåll. För Lidner är inte begreppet folk knutet till språk och hembygd. I hans sentimentala värld är fortfarande alla bröder – och faktiskt också systrar – i medkänslans tecken. I inledningen till en av Lidners mest kända dikter, *Grefvinnan Spastaras Död*, förenas alla utlingar från "Nova Zemblas fjäll" till "Ceylons brända dalar" i en egalitär gemenskap.⁶⁶ Lidner hör hemma i upplysningens värld som predikar medmänsklighet över alla gränser. Hos Runeberg hade vi inte hört den rad som Lidner återkommer till i flera av sina dikter och som visar att hans patos hör hemma i 1700-talet: "Hör mänsklighetens röst, om Du ej Ärans hör."

Noter

1. Se Marie-Christine Skuncke, "Medier, mutor och nätverk", i Marie-Christine Skuncke & Henrika Tandefelt (red.), *Riksdag, kaffehus och predikstol: frihetstidens politiska kultur 1766–1772*, Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 649 (Stockholm & Helsingfors, 2003), s. 255–286.
2. Se Annie Mattsson, *Komediant och riksförrädare: handskriftcirkulerade smådeskrifter mot Gustaf III*, Acta Universitatis Upsaliensis, Skrifter utgivna av Litteraturvetenskapliga institutionen vid Uppsala universitet 45, diss. (Uppsala, 2010).
3. Om den nationella operan, se Marie-Christine Skuncke & Anna Ivarsdotter, *Svenska operans födelse: studier i gustaviansk musikkdramatik* (Stockholm, 1998). Jfr Erik Lönnroth, *Den stora rollen: kung Gustaf III spelad av bonom själv* (Stockholm, 1986). En liknande indelning av den rojalistiska propagandans medier görs av Stig Boberg, *Kunglig krigspropaganda*, Studia Historica Gothoburgensia VIII (København, Oslo etc., 1967), s. 4. Han räknar dock inte in visan och sången utan koncentrerar sig på "det *handskrivna*, det *tryckta* och det *talade* ordet". Till kategorin "det *talade* ordet" räknas främst Gustav III:s vältalighet och prästerskapets förkunnelse.
4. För en rikt illustrerad översikt över det ryska kriget 1788–1790, se Gunnar Artéus (red.), *Gustav III:s ryska krig* (Stockholm, 1992). Uppgifterna är hämtade ur Lars Ericsons artikel "Kriget till lands 1788–1790", s. 69–109 i denna volym, här s. 80. Boberg förhåller sig mer försiktigt till beskrivningen av händelserna, men konstaterar: "Fast står att intermezzot var beställt". Boberg 1967, s. 17. Lönnroth 1986, s. 163, nämner inte alls kostymeringen.

Även Henrika Tandefelt betraktar angreppet som iscensatt, men markerar att det finns frågetecken: de svenska soldaterna bar ”eventuellt” ryska uniformer. Henrika Tandefelt, *Konsten att bärskå: Gustaf III inför sina undersåtar*, Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 706, diss. 2007 (Helsingfors, 2008), s. 233. Jfr även Henrika Tandefelt, ”Husets heder, värn och sämja: om rojalistisk retorik under Gustaf III:s ryska krig”, i *Historiska och litteraturhistoriska studier* 73, Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 614 (Helsingfors, 1998), s. 31–90, här s. 31 och Mattsson 2010, s. 179.

5. Boberg 1967; Tandefelt 1998 & 2008; Mattsson 2010.

6. Karl Warburg, *Lidner: ett bidrag till Sveriges litteraturhistoria* (Stockholm, 1889), s. 196. Jfr Bengt Lidner, *Samlade skrifter I–IV*, Harald Elovson, Bernt Olsson & Barbro Nilsson (utg.), Svenska författare utgivna av Svenska Vitterhetssamfundet XIV (Stockholm & Lund, 1930–92), här III, s. 463. Hänvisningar till Lidners skrifter anges fortsättningsvis med SS, följt av del och sida.

7. Brev till Nils von Rosenstein den 23 oktober 1788, Lidner, SS III, s. 457. Odet återges efter Lidner, SS III, s. 137–144. Hänvisningar till dikten anges fortsättningsvis direkt i texten med radangivelse.

8. I SS IV, s. 402 förtecknas förutom Åbotrycket ytterligare fyra tryck från Kalmar, Stockholm, Lund (u. å.) och Linköping under 1788 och ett ytterligare separattyck från Stockholm 1789. Holmbergs tryck nämns inte men återfinns i LIBRIS. I LIBRIS anges 1789 som årtal för ett tryck från Johan Lundblad i Lund. Även avskrifter nämns i kommentaren.

9. Jfr Boberg 1967, s. 43, not 2,

10. Jonas Nordin, *Ett fattigt men fritt folk: nationell och politisk självbild i Sverige från sen stormaktstid till slutet av frihetstiden*, diss. Stockholm (Stockholm & Stehag, 2000). Se även Jonas Nordin, ”Om kärleken till fäderneslandet och dess utövning”, i Åsa Karlsson & Bo Lindberg (red.), *Nationalism och nationell identitet i 1700-talets Sverige*, Opuscula Historica Upsaliensia (Uppsala, 2002), s. 113–126. Bo Lindberg, ”Introduktion: nationalism och nationell identitet i 1700-talets Sverige”, s. 7–15 i samma volym, ger en god överblick över diskussionen.

11. Bo Lindberg, *Den antika skevbeten: politiska ord och begrepp i det tidig-moderna Sverige*, Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Filologiskt arkiv 45 (Stockholm, 2006).

12. Uppgifter från Warburg 1889.

13. Warburg 1889, s. 188.

14. C. G. Estlander, ”Lidner och hans finska vänner”, i *Skrifter II: Uppsatser i litteratur och konst samt allmänna ämnen 1. Åren 1864–81*, Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland CXXV (Helsingfors, 1915), s. 97–116.

15. Om lyriken och odet i 1700-talets genrepoetik, se Anna Cullhed, *The Language of Passion: The Order of Poetics and the Construction of a Lyric Genre 1746–1806* (Frankfurt am Main, Berlin etc., 2002), passim.

16. Mottot lyder: ”Ej ol’ pelkoa povesa,/ Eikä waara wahingosta,/ Waikka wiskas wenäläinen / Werta waino waikiasti.” (”Det finns ingen rädhåga i bröstet,/ och är ej heller någon fara,/ fastän den listige Ryssen / häftigt eftersträfwär wår undergång.” SS IV, s. 403.) C. G. Estlander,

”Lidners finska resa”, i *Skrifter II: Uppsatser i litteratur och konst samt allmänna ämnen 1. Åren 1864–81*, Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland CXXV (Helsingfors, 1915), s. 133–198, här s. 173. Estlanders påstående att Lidners motto är hämtat ”ur någon den tiden gängse soldatvisa” styrks inte. Visan sägs ”så vitt vi ha oss bekant, förblivit otruckyt”. Inte heller Estlanders uppgift kan betecknas som helt pålitlig. Jämfört med Atterboms förklaring tycks den rimligare i relation till den politiska och poetiska kontexten.

17. Lidners dikt *Yttersta Domen* inleds med mottot från Dante (*SS III*, s. 86) och Vergilius (*SS III*, s. 94). I sina fabler från 1779 (*SS I*, s. 138) och i den otruckyta versionen av *Medea* hänvisar Lidner till Horatius (*SS II*, s. 57). Oratoriet *Jerusalems förstörelse* utgår från Matt. 27:25 (*SS III*, s. 26).

18. Nordin 2000, s. 44; Lindberg 2006, s. 138. Nordin gör en betydligt utförligare utredning (s. 42–96) och diskuterar Finlands position i riket i ett eget kapitel (s. 267–327).

19. P. D. A. Atterbom, *Svenska siare och skaldar eller grunddragen af svenska vitterhetens häfder intill och med Gustaf III:s tidevarf V* (= Samlade skrifter i obunden stil 3:V) (Örebro, 1863), s. 427. I SAOL anges betydelsen ”finsk folkdikt” för ordet runa. Se <http://www.svenska-akademien.se/web/Ordlista.aspx>, (2011-05-13).

20. Skuncke 2003, s. 264. Jfr Ann Öhrberg, *Vittra fruntimmer: författarroll och retorik hos frihetstidens kvinnliga författare*, diss. Uppsala (Hedemora, 2001), s. 209 ff. Se även Mattsson 2010, s. 45 f.

21. Lindberg 2006, s. 125 f. Jfr Nordin 2003, s. 115, där en åtskillnad mellan det kosmopolitiska och det kulturella fäderneslandet är central.

22. Lindberg 2006, s. 169.

23. Jfr Nordin 2003, s. 117, där en Åboavhandling från 1775 med Pehr Adrian Gadd som preses och Johan Kreander som respondent behandlas. ”Monument och minnesstoder” nämns särskilt som medel att underhålla kärleken till fäderneslandet.

24. Lindberg 2006, s. 135.

25. Lindberg 2006, s. 136.

26. Bengt Lewan, *Med dygden som vapen: kring begreppet dygd i svensk 1700-talsdebatt* (Stockholm, 1985), s. 15.

27. Lewan 1985, s. 15.

28. Svante Nordin, ”Dygd och medborgarskap: några preliminära reflektioner”, i *Dygd och medborgarskap i 1700-talets politiska tänkande*, Svante Nordin & Rebecka Lettevall (red.), Ugglan 6, Lund Studies in the History of Science and Ideas (Lund, 1996), s. 9–17, här s. 12 ff.

29. Jfr Mattsson 2010, kapitel 5; Tandefelt 1998, s. 47; Tandefelt 2008, s. 228 f.

30. Lidner, *SS I*, s. 87.

31. Tandefelt 2008, s. 233.

32. Lindberg 2006, s. 141 f.

33. Lindberg 2006, s. 146.

34. Lindberg 2006, s. 144.
35. Lindberg 2006, s. 145.
36. Lindberg 2006, s. 150.
37. Lindberg 2006, s. 149.
38. Lidner, *SS I*, s. 66.
39. Lindberg resonerar kring det latinska ordet *servus* som under 1600-talet syftade ”på alla slags tjänande”. Detta skedde i en tid då de växande kolonialmakterna utvecklade ett nytt slavsystem och ordet kunde i allt större grad beteckna en verklig slav, precis som i antiken. Lindberg 2006, s. 184, s. 220.
40. Mattsson 2010, s. 214 ff.
41. Boberg 1967, s. 43.
42. Boberg 1967, s. 43. Jfr Lönnroth 1986, s. 193.
43. Horn får också spela hjälterollen i *Yttersta domen* (*SS III*, s. 122).
44. Lindberg 2006, s. 168 ff. Jfr Nordin 2003, s. 119, där Gaddis och Kreanders Åboavhandling från 1775 refereras. I denna beskrivs hur en dygdig regent belönas genom att omges med modiga medborgare som uttrycker sin lojalitet: ”Jag strider icke endast för min egen ära, utan för min borgerliga frihet, för ett kärt Fädernesland och för en välgörande Monark.”
45. Skuncke 2003, s. 286.
46. Jfr Anna Cullhed, *Hör mänsklighetens röst: Bengt Lidner och känslans språk* (Lund, 2011), kap. IV.
47. *SAOB*, ”medborgarinna”, se <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>, (2011-06-15).
48. Lindberg 2006, s. 101, not 10. För en diskussion om den ökande uteslutningen av kvinnor under 1700-talet, i både formella och informella sammanhang, se Åsa Karlsson Sjögren, *Männen, kvinnorna och rösträtten: medborgarskap och representation 1723–1866* (Stockholm, 2006) och Ann Öhrberg, ”’Fasa för all flärd, konstlan och förställning.’ Den ideala retorn inom 1700-talets nya offentlighet”, *Samlaren* 2010 (tr. 2011), s. 38–85.
49. Lidner, *SS II*, s. 362. Dessa exempel uppmärksammar Horace Engdahl i artikeln ”Lidners megalopoetiska revolution”, i Anna Cullhed, Otto Fischer & al. (red.), *Poetens monopolium: Bengt Lidner 250 år* (Lund, 2009), s. 17–33, här s. 25.
50. Bengt Lidner, ”Om det rättfärdiga i amerikanernas revolution”, Krister Östlund (övers.), i Cullhed, Fischer & al. 2009, s. 359–374, här s. 360.
51. Jfr Engdahl 2009, s. 24 ff.
52. Det tydligaste exemplet är den visionära gestaltningen av världens undergång i *Yttersta Domen*. Även i tiggardikter till kungen går gärna Lidner händelserna i förväg. Se Lidner, *SS III*, s. 85–134; *SS III*, s. 226 ff.
53. Tandefelt 1998, s. 37 f.
54. Atterbom 1863, s. 432; Lönnroth 1986, s. 193.
55. J. C. Barfod, *Märkvärdigheter rörande Sveriges förbällanden 1788–1794*, Utgifna efter författarens handskrift [af. G. O. Hyltén-Cavallius] (Stockholm, 1846), s. 213. Jfr Atterbom 1863, s. 429 f.

56. Barfod 1846, s. 213.
57. Jfr utgivaren G. O. Hyltén-Cavallius förord som antyder att Barfod "låt it hänföra sig af sina konungska tänkesätt". Barfod 1846, s. [iii].
58. Boberg 1967, s. 43. Boberg hänvisar till dagboksanteckningar av J. Hjerpe om Lidners ode. *Brevet från Finland*, ursprungligen publicerat i Göteborg den 14 november 1788, angrep officerskåren och därmed indirekt adeln. Det uppfattades av många som ett försök att uppvigla folket mot adeln. Ryktet om att kungen stod bakom skriften bekräftas av Boberg 1967, s. 36 ff. Jfr Lönnroth 1986, s. 192 f.; Mattsson 2010, s. 182 f.
59. Boberg 1967, s. 43.
60. Lidner, *SS III*, s. 457.
61. Engdahl 2009, s. 25.
62. Engdahl 2009, s. 27.
63. Lindberg 2006, s. 170. Jfr Nordin 2003, s. 118.
64. Lindberg 2006, s. 169. Jfr Nordin 2000, s. 449, där perioden 1750–1800 diskuteras i termerna av en "latent ideologi". Nordin betonar utvecklingen av ett medborgarbegrepp och kombinationen av "det *politiska* folket" och "*nationella* dygder".
65. Jfr Tandefelt 2008, s. 301. Tandefelt menar att Gustav III kunde använda "samma argument, paralleller och metaforer" i sina tal till allmogen i Finland och i Sverige.
66. Lidner, *SS II*, s. 443.

Summary:

'Our Fields Are Washed With Blood': People and Virtue in Bengt Lidner's Ode to the Finnish Soldier

Bengt Lidner's poem 'Ode to the Finnish Soldier' from 1788 was written during the Swedish war with Russia. This paper argues that Lidner took part in Gustav III's staging of the war by accusing the officers of the so-called Anjala league of treachery, and at the same time turning to 'the people' for support. 'The people' were defined as subjects of the Swedish crown from the core parts of the realm, today's Finland and Sweden, irrespective of language or ethnicity, but sharing a common and glorious history. Lidner combines a cosmopolitan perspective with a patriotic tendency in his poem. Some of the central concepts of the ode, such as 'citizen' and 'citizen-ness', carry potentially republican and egalitarian connotations, but this tendency is counteracted by the poet's obvious praise of the king. Lidner's ode stands as an example of the ambivalent use of political concepts during the late eighteenth century, the very concepts that would transform into the key concepts of nineteenth-century nationalism.

Keywords: Bengt Lidner, people, citizen, virtue, literature, Anjala league.